

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนโดยพุทธสันติวิธี*

Mediation of People's Disputes by Buddhist Peaceful Means

ธัญญธร หฤทัยถาวร

Tanyatorn Haruethaithavorn

ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนจังหวัดสุรินทร์

Surin Province Public Sector Dispute Mediation Center, Thailand.

Corresponding Author's Email: tanyatorn.h2505@gmail.com

บทคัดย่อ

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือการที่ผู้ไกล่เกลี่ยทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนที่จะมีการฟ้องร้อง รวมไปถึงคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลตั้งแต่ศาลรับฟ้องจนถึงก่อนมีคำพิพากษา ถึงที่สุดให้กับคู่กรณี เป็นการช่วยให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน แต่ผู้ไกล่เกลี่ย ไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด โดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความให้จากความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็น สำคัญ ดังนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อใดก็ได้ โดยการไกล่เกลี่ยของไทยนั้นจะแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนด้วยกัน ประกอบด้วยขั้นตอนที่ 1 เตรียมการไกล่เกลี่ย ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องศึกษาเนื้อหาของคดี วิเคราะห์ความขัดแย้งในเบื้องต้นก่อน โดยดูจากสำนวนคดี ออกแบบกระบวนการไกล่เกลี่ย จัดการทางกายภาพ ขั้นตอนที่ 2 เปิดประชุมไกล่เกลี่ย ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยกล่าวเปิดประชุมและ นำเข้าสู่ขั้นตอนการเจรจา ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมและสร้างทางเลือก คู่กรณีกล่าวเปิดเจรจา ร่วมกันกำหนด ประเด็น และอาจมีแยกประชุม ขั้นตอนที่ 4 แก้ปัญหาและหาทางออก ประเมินทางเลือกในแต่ละประเด็นที่ละ เรื่องแก้ปัญหาและหาทางออก ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอทางเลือก (ถ้ามี) ขั้นตอนที่ 5 ปิดประชุมไกล่เกลี่ย ตกลงกันไม่ได้กล่าวปิดประชุม ตกลงกันได้ ทำข้อตกลง ตรวจสอบข้อตกลง และลงลายมือชื่อกล่าวปิดประชุม ซึ่งคำพิพากษาที่ดีที่สุดคือการที่คู่กรณียอมความกันเองไกล่เกลี่ยกันเองจะนำไปสู่สันติสุข เพียงทุกคนเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน

คำสำคัญ: การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท; ประชาชน; พุทธสันติวิธี

Abstract

Dispute mediation refers to a process in which a neutral third party, the mediator, facilitates the resolution of conflicts that are already under judicial consideration—from the point at which the court accepts the case until a judgment is rendered. The core objective of mediation is to enable both parties to reach a mutually acceptable agreement through voluntary cooperation. Importantly, the mediator does not possess the authority to impose a resolution; rather, any settlement must result from the free will of the disputing parties. Either party retains the right to withdraw from the mediation process at any time. The mediation process typically consists of five key stages: (1) Preparation for Mediation, in which the

*Received August 21, 2024; Revised February 14, 2025; Accepted April 28, 2025

mediator reviews the case documents and conducts a preliminary conflict analysis. This includes designing the mediation framework and organizing the physical setting to facilitate constructive dialogue; (2) Opening the Mediation Session, in which the mediator initiates the session, outlines the procedures, and transitions into guided negotiation; (3) Information Sharing and Option Generation, in which the parties are encouraged to openly discuss the issues at hand, identify the key concerns, and collaboratively explore potential solutions. Separate caucuses may be held if necessary; (4) Problem-Solving and Solution Development, in which each issue is evaluated in detail, and viable solutions are discussed. The mediator may propose alternatives to aid in the decision-making process; and (5) Closure of the Mediation, in which if no agreement is reached, the session is formally closed without a settlement. If consensus is achieved, the terms are documented, reviewed, and signed by the parties to formalize the agreement. Ultimately, the most effective outcomes are those in which both parties voluntarily arrive at a compromise. When mutual respect and adherence to social norms guide the mediation process, it can lead to lasting peace and conflict resolution.

Keywords: Dispute Resolution; People; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถือว่าเป็นการเพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงกัน ระวังข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาโดยสันติวิธีและปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท โดยไม่รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินในชั้นศาลและในการบังคับคดี ผู้ไกล่เกลี่ยจึงเป็นบุคคลซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนและได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้เพราะข้อพิพาททางแพ่งและอาญาเกิดขึ้นจำนวนมาก จึงเห็นควรนำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากนักและข้อพิพาททางอาญาบางประเภทที่กำหนดเป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของภาครัฐ พนักงานสอบสวน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดินและเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (Department of Rights and Liberties Protection, 2019)

โดยพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มีมาตรฐานว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องผ่านการพัฒนาและฝึกอบรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ตามกฎหมายว่าด้วยการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรองตามมาตรา 10 ประกอบด้วย การขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย การรับสมัครเป็นผู้ไกล่เกลี่ย การสรรหาผู้ไกล่เกลี่ย การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย จริยธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย ความเป็นผู้ไกล่เกลี่ยสิ้นสุด (Department of Rights and Liberties Protection, 2019) แสดงให้เห็นว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งสามารถใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งได้หลายวิธี เช่น ฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรม อนุญาโตตุลาการ การชุมนุมเรียกร้อง การสานเสวนา การเจรจา หรือการใช้ความรุนแรง แต่การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นวิธีการหนึ่งในแก้ปัญหาความขัดแย้งที่นำมาสู่ความพึงพอใจร่วมกันของคู่กรณี โดยคนกลางไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแต่จะช่วยให้คู่กรณีมองหาช่องทางออกอย่างสันติ (Prateungratna, 2016)

กระบวนการยุติธรรมสามารถแบ่งออก 2 ประการ ประกอบด้วย 1) กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (Conventional Criminal Justice) กระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้อง: Litigation ฟ้องร้องต่อศาลเพื่อไต่สวนชี้ขาดข้อพิพาท กระทำผิดละเมิดต่อรัฐ มีการละเมิดกฎหมาย มีการลงโทษผู้กระทำความผิดตามหลักกฎหมาย มุ่งแก้แค้นทดแทน สร้างความชุ่มชื้นยั่งยืน และตัดโอกาสไม่ให้เกิดซ้ำอีก รูปแบบการของรัฐ ด้วยการล้างแค้น มุ่งล้างแค้น กักขัง จำคุก ประหารชีวิต ละเลยทางด้านจิตใจ ถือว่าเป็นแนวทางอำนวยความยุติธรรมดั้งเดิมตามคติว่า ตาต่อตา ฟันต่อฟัน ใช้เวลานาน มีผู้ตั้งคำถามว่ากระบวนการยุติธรรมกระแสหลักให้ความสำคัญกับคนน้อยเกินไป แต่อำนาจรัฐควบคุมเพื่อมิให้มีการกระทำความผิด สามารถควบคุมอาชญากรรมได้ 2) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ยุติธรรมทางเลือก การกระทำความผิดอาญาเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคม การกระทำความผิดอาญาก่อให้เกิดผลกระทบความเสียหายจึงจำเป็นต้องมีการเยียวยา หรือ ฟื้นฟู: Restore ความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำความผิดให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้าย ซึ่งรวมถึงผู้เสียหาย หรือ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิดและชุมชนเพื่อให้มีการชดใช้: Restitution การแก้ไขฟื้นฟู: Rehabilitation และการกลับเข้าสู่สังคม: Reintegration มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมมากกว่าอดีต ผู้กระทำความผิดไม่ถูกตีตราจากสังคม ลดปริมาณคดี กระบวนการยุติธรรมทางเลือก: Alternative Dispute Justice เริ่มจากทุกฝ่ายตกลงใจที่จะเข้าสู่กระบวนการ ประกอบด้วย 1) การเจรจา: Negotiation เป็นการคุยกันเอง 2) การไกล่เกลี่ย: Mediation มีคนกลางไกล่เกลี่ย 3) อนุญาโตตุลาการ: Arbitration มีคนชี้ขาด ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ใน 6 หมวด 72 มาตรา กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มุ่งการฟื้นฟูผู้ถูกกระทำ หรือ ผู้เสียหาย คืนสู่สภาพปกติ ด้วยการให้โอกาสผู้กระทำ ได้สำนึก ขอโทษ พร้อมชดใช้เยียวยา ค่าเสียหาย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ (Tonthirawong, 2021)

กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาทจึงขับเคลื่อนการพัฒนาผู้ไกล่เกลี่ยให้สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 (Dispute Resolution Promotion Division, 2019) โดยการไกล่เกลี่ยเป็นการหาวิธีให้คู่ความได้เจรจาพูดคุยกันเพื่อระงับข้อพิพาทหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมเป็นตัวกลางในการพูดคุย นำเสนอความต้องการของฝ่ายใดก็ตามที่ต้องการของฝ่ายผู้เสียหายและข้อเสนอของฝ่ายจำเลยมา เพื่อทำการเจรจาต่อรองทำให้ทั้งสองฝ่ายอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรองกัน โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องหาจุดกึ่งกลาง และเงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายพอใจจนสามารถตกลงกันได้และจากกันด้วยรอยยิ้มสัมพันธ์ภาพที่ดี (Na Thalang, 2020) นำไปสู่การขับเคลื่อนศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกข.) ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยผู้ไกล่เกลี่ยกำหนดเป็นบุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียน (มาตรา ๙ วรรคหนึ่ง) เพื่อให้อำนาจกำหนดหน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินการรับขึ้นทะเบียนและอบรมผู้ไกล่เกลี่ย ประกอบด้วย การขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ไกล่เกลี่ย การรับสมัครเป็นผู้ไกล่เกลี่ย การสรรหาผู้ไกล่เกลี่ย การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย จริยธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย การคัดค้านการถอดถอนการสิ้นสภาพและการเพิกถอนผู้ไกล่เกลี่ย ความเป็นไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลง รวมถึงสิทธิของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะได้ค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็น (Community Dispute Mediation Center, 2019)

โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม มีการฝึกอบรมหลักสูตรอบรมไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562” ตามมาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการดำเนินการเพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาทกลงกันระงับข้อพิพาททางแพ่งและอาญาโดย

สันติวิธีและปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ทั้งนี้ไม่รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินในชั้นศาลและในชั้นการบังคับคดี ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจึงเป็นบุคคลที่ได้รับการขึ้นทะเบียนและได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จนสามารถตกลงระงับข้อพิพาทซึ่งเป็นข้อตกลงที่คู่กรณีตกลงให้มีผลผูกพันโดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อระงับข้อพิพาทหรือข้อเรียกร้องใดๆ ที่แต่ละฝ่ายมีอยู่และให้คู่กรณีแต่ละฝ่ายต่างมีสิทธิหน้าที่หรือความรับผิดชอบเพียงเท่าที่กำหนดไว้ในข้อตกลง (Department of Rights and Liberties Protection, 2019)

ความหมายของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (Royal Institute, 2011) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “พูดจาให้ปรองดองกัน พูดจาให้ตกลงกัน ลุบไล้ ทำให้เรียบร้อย ทำให้มี ส่วนเสมอกัน” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Conciliation และคำว่า Mediation ซึ่งคำศัพท์ทั้งสองคำนี้ มีความหมายแตกต่างกัน กล่าวคือ Conciliation เป็นการจัดการข้อพิพาทโดยบุคคลที่สาม โดยขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่ความ การจัดการด้วยวิธีนี้สามารถนำมาใช้กับข้อพิพาท ด้านต่าง ๆ อาทิ เช่น ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านสิ่งแวดล้อม หากไม่สามารถนำไปสู่ข้อยุติได้ ข้อพิพาทนี้จะต้องให้ศาลพิจารณาต่อไป ส่วน Mediation เป็นวิธีการที่คล้ายกับ Conciliation โดยมีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยในการจัดการกับ ข้อพิพาทแต่จะไม่ให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะแก่คู่ความ และจะไม่มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเหมาะกับข้อพิพาททางการค้า นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่าไกล่เกลี่ย ไว้หลายประการ ประกอบด้วย การไกล่เกลี่ย หมายถึง กระบวนการแก้ไขปัญหาข้อพิพาท โดยมีบุคคลที่สามซึ่ง เป็นคนกลางเข้ามาช่วยเหลือ แนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่กรณี เพื่อระงับข้อพิพาท หรือแก้ไขความขัดแย้งให้บรรลุถึงข้อตกลงอันเหมาะสม (Ministry of Justice, 2004) การไกล่เกลี่ย หมายถึง การระงับข้อพิพาทที่จะต้องมีคนกลางหรือบุคคลที่สาม เข้ามา มีบทบาทในการชักจูง แนะนำชี้ให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจ หันหน้าเข้าหากันด้วยความยินดี สมัครใจ บุคคลที่เข้ามาไกล่เกลี่ยเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจะไม่เข้าไป ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท แต่อาจเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสม ข้อเสนอแนะของผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีผลผูกพันคู่กรณีที่ต้องปฏิบัติตาม (Thatsanasayakul, 2004) การไกล่เกลี่ย หมายถึง กระบวนการยุติหรือระงับข้อพิพาทด้วยความตกลง ยินยอมของคู่กรณีเอง โดยมีบุคคลที่สามมาเป็นคนกลางคอยช่วยเหลือแนะนำ เสนอแนะ หาทงออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทให้แก่คู่กรณี (Sahasrangsi, 2016)

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลจึงหมายถึง การที่ผู้ไกล่เกลี่ยทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งเป็นคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลตั้งแต่ศาลรับฟ้องจนถึงก่อนมีคำพิพากษา ถึงที่สุดให้กับคู่กรณี เป็นการช่วยให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน แต่ผู้ไกล่เกลี่ย ไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด โดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความให้จากความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็น สำคัญ ดังนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อใดก็ได้

บทบาทผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

บทบาทผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ถือว่าเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เพราะ “การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทรูปแบบหนึ่งที่มีขั้นตอนปฏิบัติเป็นกระบวนการ โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางเข้าจัดการกระบวนการและช่วยเหลือแนะนำคู่กรณีในการเจรจาให้สามารถแก้ไขปัญหา และหาทางออกที่พึงพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย” ถือว่าเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution-ADR) คือ ทางเลือกอื่นนอกจากให้ศาลชี้ขาดตัดสิน การไกล่เกลี่ยเป็นการระงับข้อพิพาทที่ถูก

นำมาใช้มากที่สุด เพราะเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาคือ ฟันฟูความสัมพันธ์ เยียวยาความเสียหาย ซึ่งทำให้ได้ทางออกที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ (Win-Win) (Thapwong, 2015) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้คำนิยามว่า ไกล่เกลี่ย หมายถึง พุดจาให้ปรองดองกัน พุดจาให้ตกลงกัน ทำให้เรียบร้อย ทำให้เสมอกัน (Royal Institute, 2011) สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ให้ความหมายของคำว่า ไกล่เกลี่ย (Mediation) หมายถึง กระบวนการจัดการความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งได้รับการยินยอมจากคู่กรณี มีความเป็นกลางและไม่ฝักฝ่ายใด มีทักษะความเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ เป็นผู้ดำเนินกระบวนการ (Facilitate) ให้เกิดข้อตกลงอันเกิดจากการเสนอของทั้งสองฝ่ายแต่ไม่ใช่ผู้ตัดสินชี้ขาดในข้อพิพาท (The Peace Studies and Good Governance Institute, King Prajadhipok's Institute, 2006)

บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนอมข้อพิพาทจะต้องประสานระหว่างคู่พิพาท อำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ย ด้วยการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องซึ่งให้ความรู้ในการไกล่เกลี่ย จากนั้นดำเนินการควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยตามพฤติกรรมแห่งคดีตามที่เห็นเหมาะสม และช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ คุณสมบัติสำคัญของผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องประกอบด้วย 1) เป็นอิสระเป็นกลาง 2) รักษาความลับของคู่พิพาท 3) มีความอดทน 4) ซื่อสัตย์สุจริต 5) มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาเรื่องพิพาท 6) มีความสามารถในการเจรจา และติดต่อสื่อสาร 7) มีความรู้มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย ในการไกล่เกลี่ยจึงต้องค้นหา “ความต้องการที่แท้จริง (Interest-based Mediation)” ทำไมต้องเน้น “ความต้องการที่แท้จริง” เพราะความต้องการที่แท้จริงเป็นเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังจุดยืนหรือข้อเรียกร้องของคู่พิพาท จึงต้องสนองความต้องการเพื่อการสร้างความพึงพอใจต่อความต้องการที่แท้จริงของทั้งสองฝ่าย (Judicial Promotion Office, Office of the Judiciary, 2017) การเจรจาต่อรองจึงเป็นหัวใจของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (The Negotiation-the heart of mediation) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นกระบวนการเจรจาระหว่างคู่กรณีโดยมีคนกลางที่เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” เข้ามาช่วยเจรจา จึงมีรูปแบบการไกล่เกลี่ย 2 รูปแบบ คือ 1) การไกล่เกลี่ยแบบอำนวยการเจรจา 2) การไกล่เกลี่ยแบบประเมิน ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องพยายามค้นหาจุดยืน (Position) ของแต่ละฝ่ายและความต้องการที่แท้จริง (Interest) ของแต่ละฝ่าย เพื่อนำไปใช้ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งจุดยืนแต่ละฝ่ายจะมีความแตกต่างกัน เช่น จุดยืนเป็นการเรียกค่าเสียหาย แต่ในบางกรณีความต้องการที่แท้จริงคือ ค่าขอโทษจากผู้กระทำความผิดเท่านั้น เรื่องเงินไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่บางกรณีก็อาจต้องการเงินจริงๆ ถึงได้ฟ้องร้องดำเนินคดี (Judicial Promotion Office, Office of the Judiciary, 2017)

ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติงานในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง จึงต้องมีจิตใจที่เยือกเย็นมีความอดทน รู้จักการสื่อสาร เป็นผู้ฟังที่ดี ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหารธรรมอยู่ในจิตใจ (Boonyathithathan, 2012) โดยปัจจุบันการไกล่เกลี่ยพัฒนาสู่นวัตกรรมใหม่ด้วยการไกล่เกลี่ยแบบออนไลน์ ซึ่งปกติเราจะมีไกล่เกลี่ยแบบ Face-to-Face Mediation เรียกว่ามีการเผชิญหน้าเห็นหน้าตากัน แต่ด้วยระยะทางไม่สะดวก หรือหาวันว่างไม่ตรงกันจึงมีนวัตกรรมการระงับข้อพิพาทรูปแบบใหม่ เรียกว่า “การไกล่เกลี่ยออนไลน์ (Online Mediation)” ด้วยการผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ห้องสนทนา (Chat Room) หรือ การประชุมผ่านทางจอภาพ (Videoconferencing) ทำให้เกิดความสะดวก ประหยัด รวดเร็ว คู่พิพาทมีเวลาคิดใคร่ครวญก่อนตัดสินใจ และหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า (Maisakul, 2017) จึงแสดงว่ากระบวนการไกล่เกลี่ย หรือการเจรจา ผู้ที่ตัดสินคือคู่กรณี (The parties) ทำให้ผลของการตัดสินใจเป็นการชนะทั้งคู่คือ Win-Win พึงพอใจทั้งสองฝ่าย ซึ่งต่างจากการฟ้องคดีต่อศาล (Litigation) โดยศาลจะเป็นผู้ตัดสินใจ ซึ่งผลการตัดสินใจจะมีแพ้และชนะ (Win-Lose) ซึ่งความเจ็บปวดและความทุกข์มากขึ้น การไกล่เกลี่ยจึงมีประโยชน์ ประกอบด้วย 1) เป็นความลับและประหยัดค่าใช้จ่าย 2) ไม่เป็นทางการและสะดวกรวดเร็ว

3) มีอำนาจในการตัดสินใจแก้ปัญหาและหาทางออกเป็นข้อตกลง 4) ได้ข้อตกลงที่กว้างขวางครบถ้วนตามความต้องการของคู่กรณี 5) ยุติข้อพิพาทมากกว่าวิธีการจัดการความขัดแย้งแบบอื่น 6) ได้ข้อยุติที่พึงพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำให้ศาลยุติธรรมมีค่าขวัญเพื่อเชิญชวนคู่กรณีฟ้องคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยว่า “ลดคดี ลดเวลา ลดค่าใช้จ่าย ไม่มีผู้ใดแพ้” (Thapwong, 2015) กลยุทธ์การไกล่เกลี่ยสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยต้องควบคุมอารมณ์ตนเองและคู่พิพาท มีการรับฟังอย่างตั้งใจ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ การประชุมฝ่ายเดียว การใช้ตัวช่วย การระดมสมอง และการใช้คำถามเพื่อใช้อำนาจเพิ่มพูนความรู้ให้แก่คู่พิพาท (Judicial Promotion Office, Office of the Judiciary, 2017)

จากอภิปรายภายใต้หัวข้อ “คุณูปการพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสันติภาพโลก” ซึ่งสอดรับการไกล่เกลี่ย โดยท่านศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า กล่าวว่า เราต้องการสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข ด้วยการอยู่ตามกติกาที่เราออกแบบคือรัฐธรรมนูญ การมีประชาธิปไตยที่ยั่งยืน มี 2 ประการ คือ 1) การทำให้สังคมมีสันติสุข เราหาสันติภาพเชิงบวกหรือสันติภาพเชิงลบ มีแค่ 1 ชั้น จะต้องแบ่งด้วยความยุติธรรมคือได้เท่ากัน ส่วนเป็นธรรม คือ ใครมีปัญหามากกว่าจะได้มาก ประชากรรัฐต้องระเบิดจากภายใน เราบอกว่าไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง 2) การพัฒนาคุณภาพสังคม อดีตเราพัฒนาเฉพาะชีวิตปัจจุบันเรามาพัฒนาคุณภาพสังคม อดีตวัดเป็นสถานที่จัดการความขัดแย้งที่ดีที่สุด ในสังคม คนที่เรียนจบจากสถาบันพระพุทธศาสนาเราจะได้คนดีของสังคม เพราะการหล่อหลอมของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีการกระจายอำนาจด้วยพระสงฆ์ออกไปทำงานเพื่อสังคม สร้างสังคมสามัคคีธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ปัจจุบันเราออกแบบ Hard Power เป็นการออกแบบกติกามากมายแต่ความจริงเราต้องกลับมา Soft Power เอาธรรมาธิปไตยเป็นตัวนำ หลักในพระพุทธศาสนา คือ “ขันติธรรม” ประชาธิปไตยต้องอาศัยความอดทน ด้วยการฟังกันด้วยการสามารถ “ควบคุมตนเองให้อยู่ในธรรม” พระพุทธศาสนามีใช่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเมืองการปกครอง แต่ผู้เผยแพร่ต้องประยุกต์หลักการคำสอน สามารถไปประยุกต์ใช้อย่างแท้จริง ผู้เผยแพร่ต้องมีการวิเคราะห์ (Tanchai, 2018)

“คำพิพากษาที่ดีที่สุด คือ คู่กรณียอมกันเอง” จะเรียกรื่องสันติภาพเมื่อเรามีความขัดแย้ง เราุ่นวายจึงต้องเรียกรื่องหาสันติภาพ บุคคลผู้มาศาลยุติธรรมคือบุคคลที่มีความทุกข์ เราทำงานกับคนทุกข์ คนที่ทำงานในศาลเป็นเกิดมะเร็งมากเพราะเราเจอปัญหาตลอดการทำงาน คนมีทุกข์ล้วนมาศาล ทำให้คนในศาลต้องหันมาศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้ามากขึ้น พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในศาลยุติธรรม ด้วยการตระหนักให้ปราศจากอคติในการตัดสินใจคดีและมีสติในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาจึงเป็นสายธารแห่งความร่มเย็นในชีวิต การจัดงานครั้งนี้ต้องการสร้างแรงบันดาลใจ คนที่ทำงานด้านสันติภาพอย่างท้ออย่าเหนื่อย เพราะมีคนอีกมากมายรอเราอยู่จึงพูดเรื่องสันติภาพเพราะสังคมเรายังขัดแย้งกันอยู่ (Hongswilai, 2018) จึงสรุปว่า คำพิพากษาที่ดีที่สุดคือการที่คู่กรณียอมความกันเองไกล่เกลี่ยกันเองจะนำไปสู่สันติสุข เพียงทุกคนเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พระพุทธศาสนาจึงมีใช่อุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมประเทศชาติแต่อดีตเป็นสถานที่จัดการความขัดแย้งที่ดีที่สุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ขันติธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการเคารพพหุวัฒนธรรม

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ (Judicial Promotion Office, Office of the Judiciary, 2017)

1) การเตรียมการ จะต้องศึกษาข้อมูลจากคำฟ้อง คำให้การ และศึกษาคดีก่อน การไกล่เกลี่ย ศึกษาข้อเท็จจริง ประเด็นข้อกฎหมายที่สำคัญจากผู้รับผิดชอบราชการศาลที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

2) ผู้ประนีประนอม คู่กรณีและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องแนะนำตัวเอง รวมทั้งบทบาท หน้าที่ของตน ในการเริ่มประชุมไกล่เกลี่ยในนัดแรก ผู้ประนีประนอมมีหน้าที่ในการเปิดการ ไกล่เกลี่ยและสร้างบรรยากาศให้เกิดความไว้วางใจ เช่น แจ้งให้ทราบว่าคุณจะเป็นความลับ และตนเองไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียอะไรในครั้งนี้อย่างไร และอธิบายขั้นในการไกล่เกลี่ย กติกา หลักเกณฑ์ และมารยาทให้คู่ความได้ทราบและเข้าใจอย่างถูกต้อง

3) ค้นหาความต้องการที่แท้จริง ของคู่กรณีแต่ละฝ่าย ทั้งจากการประชุมร่วมกัน และจากการแยกประชุมกับคู่กรณีที่ละฝ่ายได้

4) การหาทางแก้ปัญหาความขัดแย้ง ผู้ประนีประนอมมีหน้าที่ช่วยลดประเด็นข้อ ขัดแย้งและเสนอทางออกในการยุติข้อขัดแย้ง

5) การตกลงยุติข้อพิพาท เมื่อคู่กรณีตกลงกันได้แล้วก็จะจัดทำสัญญาประนีประนอม ยอมความหรือถอนฟ้อง

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาขั้นตอนและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้วิจัย นำมาสรุปกระบวนการไกล่เกลี่ยของตะวันตก เป็นขั้นตอนตามลำดับได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการไกล่เกลี่ย ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องศึกษาเนื้อหาของคดี วิเคราะห์ความขัดแย้งในเบื้องต้นก่อน โดยดูจากสำนวนคดี ออกแบบกระบวนการไกล่เกลี่ย จัดการทางกายภาพ

ขั้นตอนที่ 2 เปิดประชุมไกล่เกลี่ย ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยกล่าวเปิดประชุมและ นำเข้าสู่ขั้นตอนการเจรจา

ขั้นตอนที่ ๓ รวบรวมและสร้างทางเลือก คู่กรณีกล่าวเปิดเจรจา ร่วมกันกำหนด ประเด็น และอาจมีแยกประชุม

ขั้นตอนที่ 3 แก้ปัญหาและหาทางออก ประเมินทางเลือกในแต่ละประเด็นที่ละ เรื่องแก้ปัญหาและหาทางออก ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอทางเลือก (ถ้ามี)

ขั้นตอนที่ 4 ปิดประชุมไกล่เกลี่ย ตกลงกันไม่ได้กล่าวปิดประชุม ตกลงกันได้ ทำข้อตกลง ตรวจสอบข้อตกลง และลงลายมือชื่อกล่าวปิดประชุม

การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีในทางพระพุทธศาสนา

สันติวิธี (Peaceful Means) สอดรับกับคำว่า “การไม่ใช้ความรุนแรง”(Non-Violence) หรือ การไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการระดับการแก้ไขหรือการเปลี่ยนรูปแบบของความขัดแย้ง สันติวิธีมุ่งเน้นไปที่การประท้วงหรือเรียกร้องความต้องการโดยไม่ใช้ความรุนแรง หมายถึง การจัดการปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงเพิ่มไปด้วยบรรยากาศของความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความรัก ความเคารพ (Phramaha Hansa Dhammhaso (Nithibunyakorn), 2011) พัฒนาการของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากจิตใจของมนุษย์ทั้งหลายถูกครอบงำด้วยกิเลสที่เป็นรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งหลาย ที่เรียกว่าอกุศลมูล 3 ประการ ได้แก่ 1) โลภะ ความอยากได้ 2) โทสะ ความมีจิตคิดประทุษร้ายหรือความโกรธ 3) โมหะ ความหลงไม่รู้จริง ซึ่งประเภทของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนามี 2 อย่าง ประกอบด้วย 1) วิวาหาธิกรณ์ การทะเลาะวิวาทเพราะความเห็นแตกต่างกัน 2) อนุวาหาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหาบุคคลอื่นด้วยความผิดในด้านความประพฤติ มารยาท ความเห็นและอาชีพ (Phramaha Yutthana Narachettho (Sirivan), 2013) ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากอกุศลมูล วิธีการจัดการความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาควรใช้รูปแบบของการไกล่เกลี่ยคนกลางและบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง คือ “พระพุทธเจ้า” เพราะพระองค์ทรงทำการไกล่เกลี่ย 3 เหตุการณ์ คือ 1) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของพระภิกษุเมืองโกสัมพีเกี่ยวข้องกับพระวินัยที่ว่าด้วยการเหลือน้ำชำระเอาไว้ใน

กระบวน 2) ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติคือน้ำระหว่างชาวตากะและชาวโกเลีย 3) ความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ในการดูหมิ่นชาติพันธุ์ระหว่างเจ้าตากะกับพระเจ้าวิทูททะ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธจึงเป็นพุทธสันติวิธีที่ใช้นำมาเป็นรูปแบบสำหรับจัดการปัญหาความขัดแย้งเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ยั่งยืนด้วย “การให้อภัยซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนา” โดยหลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การคุมสติ (Mindfulness Control)
- 2) ทำหน้าที่กัลยาณมิตร (Education Process)
- 3) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง (Deep Communication)
- 4) วิเคราะห์เรื่องราว (Issue Analysis)
- 5) เข้าถึงวิธีการ (Approaching to Strategies)
- 6) คิดอย่างแยบคาย (Thinking Wisely)
- 7) หาจุดสนใจ (Interest Finding)
- 8) เสนอทางเลือก (Option Creating)
- 9) สร้างสัมพันธ์อันดี (New Relationship)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สักกายทิลูจึงตั้งเหตุความขัดแย้งทั้งปวงและโทษะเป็นต้นเหตุความรุนแรงทางพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยสังวรปธานป้องกันให้เกิดความรุนแรง สันติศึกษาเป็นศาสตร์ว่าด้วยการสร้างสันติภาพการร่วมกันอย่างสันติ รวมไปถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งมนุษย์มีการแทรกแซงกับธรรมชาติด้วยอิทธิพลของกิเลสของความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง ในพระไตรปิฎกพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมชาติดกล่าวถึง “ผู้ปกครองข้าราชการไม่ตั้งอยู่ในธรรม พวกพราหมณ์ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ดวงจันทร์ดวงดาวก็หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ วันก็หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ลมอากาศก็หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เทวดาก็ไม่พอใจ” โดยเราไปแทรกแซงกฎของธรรมชาติ สันติศึกษาจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยเหลือคนในสังคมตามทฤษฎีเกี่ยวกับสันติศึกษาเริ่มจากธรรมชาติของคนเราโดยมีคำสำคัญคือ “ขันติ อหิงสา สันติ” เป็นธรรมชาติในตัวคน กุศลมูล คือ ต้นเหตุของความชั่วทุกอย่าง ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ แต่มากกว่านั้น สักกายทิลูคือเห็นว่าเป็นตัวกูของกู ต่างคนต่างมีสักกายทิลูจำนวนมาก จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง สิ่งสำคัญเราต้องหาคำตอบว่า “ชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตจะดำเนินไปอย่างไร” โดยยึดกรรมและปฏิจกสมุปบาท ศึกษาพระพุทธศาสนาและสันติศึกษาต้องตัวเล็กไม่ใช่ตัวใหญ่ เพราะบางครั้งยิ่งเรียนยิ่งมองคนอื่นว่าชั่วไปหมด เรียกว่าสักกายทิลูไม่ลด เพิ่มตัวกูของกู

บุคคลที่มีสักกายทิลูจะมี 3 คำเกิดขึ้น คือ 1) “เอต มม แปลว่า นั่นของเรา” เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกขณะจิต ขนาดไม่เป็นของเรายังบอกว่า นั่นของเรา 2) “เอโสหสมมิ เราเป็นนั่น” เรื่องตำแหน่งต่าง ๆ ความอยากจะเป็น เป็นนั่นเป็นนี่ 3) “เอโสเมอตต นั่นอัตตาของเรา” ซึ่งสักกายทิลูถ้าคลายไม่ได้ชีวิตจะพังเพราะมีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นพื้นฐานตลอด ตามพระสูตรที่ว่า “อัครัญญสูตรและจักรวรรตสูตร” จะเห็นวิวัฒนาการของความชั่วร้ายของกิเลส 3 ตัว เครื่องมือที่จะกันได้ คือ “ขันติธรรมเท่านั้น” โดยธรรมชาติของคนจะปรากฏสิ่งที่ไม่ดีออกมาเห็นชัด ตัวเราจะบ่มโลภะ โทสะ โมหะ เราต้องฝึกขันตอด ขันติทน ขันติกลั่น ถ้าไม่ขันติธรรมก็จะเกิดความรุนแรง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ มหาตมะคานธี สันติศึกษาจะชัดเจนในเรื่องของขันติธรรมกับอหิงสา อเล็กซานเดอร์มหาราชมีความขันติธรรมอย่างเดียวแต่ขาดอหิงสา เนลสันยังไม่ถึงมหาตมะคานธี มหาตมะคานธีจึงชัดเรื่องขันติธรรมกับอหิงสา ขันติธรรมไม่อยู่จะเกิดความรุนแรง เราต้องไปถึงสังวรปธาน ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงขึ้น ในทางพระพุทธศาสนาต้นเหตุของความรุนแรงเกิดความโกรธ ถือว่าเป็นกายทุจริต วิจิทุจริต ในทางพระพุทธศาสนาวิธีระงับความโกรธ คือ นึกถึงโทษของความโกรธ คนโกรธเหมือนต้นพินเผาพ

ถือว่าน่าเกลียดมาก นึกถึงคุณความดีของคนที่เราโกรธ “จงเลือกเอาส่วนดีเขามีอยู่” ขอบคุณที่ทำให้เราโกรธได้ การโกรธเป็นการก่อทุกข์ให้กับตัวเอง มองว่าใครจะทำอะไรถือว่าเป็นกรรมของเขาและให้เรานึกถึงความสัมพันธ์กัน ไม่มีใครไม่เคยเกิดเป็นที่ เป็นน้องเป็นญาติกัน ต้องมีสักชาติเป็นแนวของมหายานในการกินมังสวิรัตซึ่งกล่าวว่า “เดินร่วมทางกัน 7 ก้าวถือว่าเป็นมิตร เดินร่วมทางกัน 12 ก้าวเป็นสหาย อยู่ร่วมกัน 1 เดือนเป็นญาติ ถ้าเกินกว่าเท่ากับเป็นตัวของเราเอง เป็นพวกเดียวกัน” โลกไม่กว้างสักวันต้องเจอกัน ให้เรานึกยาว ๆ อย่าสร้างศัตรูแม้คนเดียว ทุกอย่างมีเหตุมาจากอดีตและปัจจุบัน บางคนมีปัญหาฆ่าตัวตาย อย่าคิดว่าปัญหานั้นจะหมด เราต้องดูแลจิตของเราให้ดี จิตสุดท้ายก่อนตายจะเป็นตัวกำหนดให้ไปทุกคติและสุคติ ปัจจุบันล้วนมาจากอดีตทั้งนั้น เวลาเราโกรธใครเราต้องแยกธาตุแยกอาการ 32 ประการ ว่าโกรธอวัยวะส่วนใด หากที่โกรธให้ได้ เหมือนกับเรื่องราวที่ว่า ท่านชื่ออะไร อาตมาชื่อนาคเสน ตรงไหนนาคเสน นาคเสนย้อนถามกลับว่า พระองค์นี่อะไร นิ่งธมาอะไรที่วาระเรียกว่า “คิดแบบแยกธาตุ 32”

รากฐานของสันตติอย่างแท้จริง คือหลักชาน 4 คือ 1) สังวรชาน เพียรระวังระวังไม่ให้เกิดขึ้นด้วยขันติธรรม 2) ปหานชาน เพียรละความขัดแย้ง 3) ภาวนาชาน เพียรก่อให้เกิดสันติภาพ และ 4) อนุรักษนาชาน เพียรรักษาสันติภาพ ถือว่าเป็นกรอบของสันติศึกษา ส่วนไตรสิกขาถือว่าเป็นหลักการฝึกอบรมตน คือศีล เป็นการจักระเบียบวินัยตัวเองทุกมิติ เคารพกติกาทางสังคม สมาธิ เป็นการรู้จักปล่อยวาง ปัญญาเข้าใจชีวิต แนวคิดสันติศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาคือ ใช้ขันติธรรม เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรง ซึ่ง 12 พรรษาแรกพระพุทธเจ้ายังไม่บัญญัติพระวินัย แต่เมื่อมีพระสงฆ์มากขึ้นจึงต้องบัญญัติ เพื่อรักษาศรัทธาคนที่นับถือศาสนา คำว่า อวิปฏิสาร คือ ทำให้คนเดือดร้อน ความร้อนใจหลังที่ได้กระทำผิด “เรามักจะเปลี่ยนโลก แต่ไม่เปลี่ยนตนเอง” เราต้องอยู่นอกวงของความขัดแย้ง เราต้องอยู่เหนือความขัดแย้ง เหมือนอุบัติเหตุระวางหรือให้เขาระวัง ถ้าเกิดอุบัติเหตุเพราะเราแสดงว่า มาจากปัจจัยหลัก เราจึงต้องระวังมีคำว่า วุญฺญสฺส โทโส คือ “โทษของวิญญู” ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ตอบผู้พิพากษาในการตัดสินประหารชีวิต ว่าเป็นโทษของวิญญู ขันติธรรมเป็นการรักษาตัวเองเกี่ยวข้องกับตัวเองถึงจะมีการกระทบกระเทือนกระแทก ส่วนอหิงสาเป็นการไม่ทำร้ายคนอื่น ลดตัวกูของกู ขันติธรรมกับอหิงสาจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างสันติภาพ (Phra Ratchapariyatikavi, 2017) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี พระพุทธเจ้าใช้แนวคิด “เชิงรับ” อันเป็นหลักการเพื่อพัฒนาหรือกลมกล่อมคุณภาพจิตของมนุษย์ให้มีภูมิต้านทานมากขึ้น ด้วยการใช้นิเวศ 2 ประการ คือ

1) หลักขันติธรรม ขันติถือว่าเป็นพุทธสันติวิธี หมายถึง ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกกระทำโดยฝ่ายตรงกันข้าม ไม่ว่าจะเป็โจทก์หรือคู่กรณี ถูกกระทำทางตรงและทางอ้อม เช่น การด่า การทำร้าย การกล่าวเสียดสี การหมิ่นประมาท แต่เรามีได้ด่าตอบหรือกระทำร้ายตอบต่อคู่กรณี พระพุทธเจ้าและพระสาวกได้ชื่อว่า “เป็นนักขันติบุคคล” แม้นางคันทิยาได้จ้างทาสและกรรมกรไปด่าพระพุทธเจ้าว่า “เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน” แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าแสดงออกมาคือ “ความอดทน” ในขณะที่พระอานนทพยายามนิมนต์ให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปอื่นเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ แต่พระองค์ชี้ว่าการหนีไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง พระองค์ได้เปรียบตนเองกับช้างว่า เมื่อก้าวลงสู่สงครามแล้วต้องพร้อมน้อมรับลูกศรหรืออาวุธที่เข้ามากระทบสงครามที่พระองค์มุ่งเน้นนั้นหมายถึง “สงครามการต่อสู้กับกิเลส” หรือคำด่าด้วยความอดทนมากกว่าสิ่งใดสรุปแนวคิดเชิงรับวิศวรรสันติภาพพึงตระหนักคือ ขันติธรรม กล่าวว่า “สมณะในพระธรรมวินัย ไม่ด่าตอบบุคคลที่ด่าอยู่ ไม่เสียดสีตอบบุคคลที่เสียดสีอยู่ ไม่ประหารตอบบุคคลผู้ประหารอยู่”

2) หลักอนัตตา ในบริบทของพุทธสันติวิธี หมายถึง การลดทอน รื้อถอน ทำลาย และสลายการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ ความเป็นอัตลักษณ์มีจุดแข็งในแง่ของเอกภาพของชุมชนซึ่งจะดำรงไว้ชาติพันธุ์ แต่จุดด้อยการยึดมั่นในชาติพันธุ์ของตนเองจนเป็นที่มาของการดูถูก ดูหมิ่น เหยียดหยาม เกลียดชัง คนอื่นกลุ่ม

อื่นชาติพันธุ์อื่น นักสันติวิธีพึงสลายความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองด้วยหลักอนัตตา พระพุทธเจ้าทรงย้ำกับเจ้าศากยเวว่า “เราได้เห็นหมู่สัตว์กำลังดิรนอยู่ด้วยวิธีเหมือนปลาในอ่างน้ำน้อย ฉะนั้น ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้โกรธกันและกันเพราะวิธี ฉะนั้น มนุษย์อย่าปล่อยให้ตนในบุคคลที่เสมอกัน ผู้ต่ำกว่า ผู้สูงกว่า และยอมไม่ยึดมั่นถือมั่น” ส่วนแนวคิดพื้นฐาน “เชิงรุก” ในการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีมุ่งเน้นในแง่ของสังคมของกลุ่มบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหรือองค์กรให้เกิดความเป็นเอกภาพ โดยมีแนวคิด 2 ประการ คือ 1) หลักการธรรม 2) หลักสามัคคีธรรม และแนวคิดพื้นฐาน “แบบคู่ขนาน” ในการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีประกอบด้วย พรหมวิหารธรรม อปริหานิยธรรม

สารานุกรมธรรม สังคหัตถุธรรม หลักศีล 5 (Phramaha Hansa Dhammaso (Nithibunyakorn), (2004) ถือว่าเป็นหลักสำคัญในการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีซึ่งประกอบด้วยเชิงรับ เชิงรุก และแบบคู่ขนาน เพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริงๆ นั้นเกิดจากภายในจิตใจของมนุษย์เป็นเชื้อแห่งความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งที่มีความน่ากลัวมาก คือ “ความขัดแย้งแบบหลบหนี” พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า พึงศึกษาสันติเท่านั้น ตามพระบาลีว่า สนฺติเมว ลิกฺขเยย ด้วยการเริ่มจากศึกษาสันติภายในก่อนพัฒนาสู่สันติภายนอก

สรุป

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือการที่ผู้ไกล่เกลี่ยทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งเป็นคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลตั้งแต่ศาลรับฟ้องจนถึงก่อนมีคำพิพากษา ถึงที่สุดให้กับคู่กรณี เป็นการช่วยให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน แต่ผู้ไกล่เกลี่ย ไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด โดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความให้จากความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ ดังนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อใดก็ได้ ซึ่งคำพิพากษาที่ดีที่สุดคือการที่คู่กรณียอมความกันเองไกล่เกลี่ยกันเองจะนำไปสู่สันติสุข เพียงทุกคนเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกันพระพุทธศาสนาจึงมีข้ออุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมประเทศชาติแต่อดีตเป็นทีสถานที่จัดการความขัดแย้งที่ดีที่สุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ชนดิธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการเคารพพหุวัฒนธรรม ซึ่งประชาชนโดยทั่วไปสามารถศึกษาและนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เพื่อให้สังคมที่ตนอาศัยเป็นสังคมที่สงบสุข และใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพ

References

- Boonyathithathan, E. (2012). *Conflict Management in Organizations*. Bangkok: Printed by Panya Chon Publishing House.
- Department of Rights and Liberties Protection, Ministry of Justice. (2019). *Training Knowledge Set for the Mediation Training Course under the Dispute Mediation Act*. Bangkok: Ministry of Justice.
- Dispute Resolution Promotion Division. (2019). *Department of Rights and Liberties Protection, Ministry of Justice*. Dispute Mediation for the Public Sector under the Dispute Mediation Act B.E. 2562, Chalerm Phra Kiat 80th Anniversary Government Complex, Bangkok.
- Hongswilai, S. (2018). *The Contribution of Buddhism to the Development of Global Peace*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

- Judicial Promotion Office, Office of the Judiciary. (2017). *Knowledge of Criminal Law for Dispute Mediation*. Bangkok: Printed by Thana Press Co., Ltd.
- Kunngern, N. (2017). *Hawaiian-Style Mediation*. Bangkok: Thana Press Co., Ltd.
- Maisakul, N. (2017). *Online Mediation: A New Innovation in Dispute Resolution*. Bangkok: Thana Press Co., Ltd.
- Ministry of Justice. (2004). *Dispute Mediation Strategies*. Bangkok: n.p.
- Na Thalang, Ph. (2020). *Techniques for Mediation in Civil Disputes: Steps and Processes*. Bangkok: Introduction and Techniques of Dispute Mediation Course.
- Office of Judicial Affairs. (2017). *Psychological Techniques for Mediation*. Bangkok: Active Print Co., Ltd.
- Phra Ratchapariyatikavi. (2017). *Conflict Management through Buddhist Peaceful Methods: Buddhist Peace Studies*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Phramaha Hansa Dhammhaso (Nithibunyakorn). (2011). *Buddhist Peace Building: Integrating Principles and Tools for Conflict Management*. Bangkok: 21st Century Company Limited.
- Phramaha Yutthana Narachettho (Sirivan). (2013). *Buddhism and the Resolution of Political Conflicts in Thai Society: A Case Study of the Yellow Shirt and Red Shirt Groups*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Prateungratna, Ch. (2016). *Mediation by Third Parties: A Path to Building Mutual Understanding. Basic Concepts of Conflict Management by Peaceful Methods*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Royal Institute. (2011). *Royal Institute Dictionary*. Bangkok: Royal Institute.
- Sahasrangsi, P. (2016). *Collection of Articles on Mediation and Dispute Resolution, and Basic Knowledge of Relevant Laws*. Bangkok: Dispute Resolution Office, Office of the Judiciary.
- Tamthai, M. (2000). *Conflict Management with Peaceful Methods in Peacebuilding: National Strategy for Security*. Bangkok: Strategic Institute, National Security Council Office.
- Tanchai, W. (2018). *The Contribution of Buddhism to World Peace Development*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Thapwong, Ch. (2015). *Mediator's Guide: Public Health Peacekeeping Center, Office of the Permanent Secretary, Ministry of Public Health*. Bangkok: The Veterans Affairs Organization Printing House.
- Thatsanasayakul, N. (2004). *The Judiciary and Dispute Resolution*. (Research Report). Bangkok: Faculty of Social Sciences, Kasetsart University.
- The Peace Studies and Good Governance Institute, King Prajadhipok's Institute. (2006). *Terminology Related to Conflict Resolution and Problems*. (3rd ed.). Bangkok: King Prajadhipok's Institute.

The Public Dispute Mediation Center. (2019). *Operational Manual of the Public Dispute Mediation Center (PDM) under the Dispute Mediation Act, B.E. 2562*. Bangkok: Department of Rights and Liberties Protection, Ministry of Justice.

Tonteerawong, P. (2021). *Restoring Relationships and Providing Remedies in the Context of Justice: Certificate Program on Fundamental Concepts of Conflict Management through Peaceful Methods*. Bangkok: Peace and Good Governance Institute, King Prajadhipok's Institute.